

БРАНКО А. МИЛЕТИЋ¹

ЈОВАНА М. МИЛОВИЋ²

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Ванбрачни партнери као законски наследници у упоредном законодавству са посебним освртом на права бивше СФРЈ

Ванбрачна заједница је неформална заједница живота између једног мушкарца и једне жене у којој се остварују сви они односи који се остварују и у браку. Једина разлика између брака и ванбрачне заједнице је у одсуству формалног акта приликом заснивања ванбрачних заједница. И поред тога, у појединим законодавствима, укључујући и српско, ванбрачни партнери се не појављују као законски наследници.

Аутори у раду настоје да кроз упоредноправни приказ регулисања наследних права ванбрачних партнера укажу на позитивна решења. Позитивна решења треба применити и у српском законодавству и тако отклонити дискриминацију оваквих заједница у погледу наслеђивања. Савремено друштво се ослобађа предрасуда, граница, застарелих схватања ванбрачних заједница, па је овакве промене потребно испратити и у законодавству.

Кључне речи: ванбрачни партнери; ванбрачна заједница; брак; наслеђивање.

1 branko.miletic@pr.ac.rs

2 jovana.milovic@pr.ac.rs

Увод

Правом су регулисани различити друштвени односи који су у сталном кретању. Бројни институти чије је постојање било незамисливо у прошлом веку, данас представљају друштвену неминовност. Задатак науке одувек је био критички осврт на поједина решења и предлагање нових. Тако су прве идеје о признавању правних дејстава ванбрачних заједница потекле из теорије. У правној теорији дуго већ постоји консензус о признавању наследних права ванбрачним партнерима. Међутим, законодавство и пракса у појединим правним системима не стоје на истом становишту.

У већини савремених европских законодавстава, односно оних законодавстава која су блиска српском правном систему, ванбрачни партнери улазе у круг законских наследника. Оправдање за признавање законских наследних права ванбрачним партнерима заснива се на чињеници да је ванбрачна заједница, заједница у којој се остварују сви они односи који постоје и између супружника. Ванбрачни партнери заједно живе, деле „сто и постељу“, заједно привређују, стварају, увећавају имовину. Ванбрачна заједница у савременом друштву није више неморална заједница, критикована и презрена, већ најчешћа алтернатива браку као формалној заједници. Правни системи који предвиђају законско наслеђивање ванбрачних партнера јесу системи који су успели да се отргну моралних стега и регулишу заједнице које су у великој мери заступљене у друштву. Иако у већини европских законодавстава ванбрачни партнер улази у круг законских наследника нема јединственог модела за остваривање наследноправних овлашћења партнера из оваквих заједница. Наиме, у појединим правним системима основ позивања на наслеђивање само су хетеросексуалне ванбрачне заједнице, у другим пак основ позивања на наслеђивање представљају истополне заједнице. Поред тога, међу правним системима који предвиђају законско наслеђивање ванбрачних партнера, постоје и разлике у условима које ванбрачна заједница мора да испуњава да би представљала основ позивања на наслеђивање.

Са друге стране су правни системи који у погледу наслеђивања потпуно занемарују постојање ванбрачних заједница у друштву. Српско право је карактеристичан пример једног таквог правног система. Најчешће се непризнавање законских наследних права ванбрачним партнерима правда разлозима моралне природе, али и потребом очувања правне сигурности. Српско друштво спада у ред традиционалних, те прихватање неких нових облика заједничког живота није једноставно. Међутим, решење није ни потпуно затварање у круг традиције и неотварање ка нечем новом. У друштву је дошло до промене свести у погледу схватања и прихватања ван-

брачних заједница, али те промене нису испраћене и у наследноправном законодавству Републике Србије.

ПОЈАМ ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Ванбрачна заједница је дуг временски период сматрана неморалном заједницом и ако односи који настају из овакве заједнице нису супротни моралним схватањима друштва, нити различити од оних који настају у брачној заједници. За означавање ванбрачне заједнице се користе различити термини, попут „конкубинат“, „слободна заједница“, *unmarried cohabitation* (Цвејић Јанчић, 2009, стр. 204).³ Ванбрачна заједница не настаје предузимањем формалних аката, већ једноставним „саживљавањем“ ванбрачних партнера. Међутим, није свака заједница или повремени однос, ванбрачна заједница којој би требало признати одређена правна дејства, већ само она коју одликују трајност и стабилност као основне карактеристике брачне заједнице. Најчешће се у правној теорији под конститутивним елементима ванбрачне заједнице подразумевају различитост полова, заједница живота, моногамност, стабилност и дужина трајања, ноторност (Јањић-Комар, Кораћ, Поњавић, 1999, стр. 127).

Када говоримо о ванбрачним заједницама и њиховом правном регулисању, најчешће се под њима подразумева заједница жене и мушкарца. Међутим, у многим савременим државама је дозвољено склапање брака и лицима истог пола⁴, тим пре и ванбрачним заједницама лица истог пола признају бројна правна дејства. Свакако најзначајнији елемент ванбрачне заједнице јесте заједница живота, односно воља и намера ванбрачних партнера да заједно живе, заједно привређују, буду међусобна подршка, имају заједничку децу. Поред тога, ванбрачна заједница као и брак мора бити моногамна. Постојање ванбрачне заједнице, свакако, искључује и могућност закључења брака са трећим лицем. Ванбрачну заједницу којој се признају правна дејства треба да карактерише трајност и стабилност (Јањић-Комар, Кораћ, Поњавић, 1999, стр. 127). Све побројане карактеристике ванбрачне заједнице има и брак.

Брак и ванбрачна заједница представљају основе за заснивање породице. Међутим, у појединим правним системима ванбрачна заједница не представља основ за законско наслеђивање. Поставља се питање: Да ли заједни-

3 „Израз ‘конкубинат’ је мало грубљи јер наглашава материјални елеменат (cum cubare – спавати са), док је израз ‘слободна заједница’ интелектуалнији јер наглашава елеменат намере да се заснује заједница без формалности и стега, погодна да буде слободно раскинута“.

4 Холандија је била прва земља која је хомосексуалцима признала право на склапање брака 2001. године, Белгија је то учинила 2003. године, а Шпанија 2005. године.

цу која у свему одговара брачној треба дискриминисати само зато што нису испуњене законске формалности приликом њеног заснивања? Ванбрачна заједница, баш као и брачна, заснива се ради остваривања заједнице живота и то неограниченог трајања. Како је још од давнина познато да је породица основна ћелија друштва, а да је у савремено доба дошло до њене депопуларизације, треба признати одређена права и ванбрачним заједницама у којима се рађа не мали број деце. У савремено доба треба дати примат породици, без обзира да ли је брачна или ванбрачна. Овај позитиван тренд испратили су бројни правни системи.

РЕГУЛИСАЊЕ ВАНБРАЧНИХ ЗАЈЕДНИЦА

Ванбрачне заједнице постојале су одувек, само је ново интересовање друштва за њих и њихово правно регулисање. Француски Code civil, као први модерни грађански законик, није регулисао ванбрачну заједницу. Често се поводом тога цитирају Наполеонове речи: „Ванбрачни партнери се не покорављају закону, закон се не интересује за њих“ (Младеновић, 1995, стр. 37).

Наследна права ванбрачним партнерима прво су призната у Словенији, Законом о наслеђивању из 1976.⁵ Ванбрачни партнери, сходно овом закону, могли су се међусобно наслеђивати уколико су била испуњена два услова. Први услов се односио на постојање животне заједнице, исте заједнице која се остварује и у браку. Други услов се односио на њено трајање. Закон у погледу трајања ванбрачне заједнице није одређивао тачан рок, већ је користио правни стандард да је ванбрачна заједница „дуже трајала“. Суд би потом, процењивањем свих околности конкретног случаја, утврђивао испуњеност овог услова. Поред наведених услова, између мушкарца и жене који су дуже времена живели у заједници, није смело бити брачних сметњи. Заједнице живота између мушкарца и жене, које су испуњавале наведене услове, представљале су основ за законско наслеђивање (Blagojević, 1988, стр. 173). Овај позитиван тренд настављен је и у савременом праву Словеније.

Међутим, до признавања наследних права ванбрачним партнерима дошло је и раније и то Законом о наслеђивању САП Косова.⁶ Наиме, Савезни закон о наслеђивању⁷ из 1955. године не признаје никаква наследна права ванбрачним партнерима. Уставним амандманима из 1971. године регулисање наследноправних односа прешло је у надлежност република и покрајина, које је требало да донесу своје законе о наслеђивању (Blagojević, 1988,

5 Zakon o dedovanju, „Uradni list SRS“, št. 15/76, 23/78, Uradni list RS, št. 13/94 – ZN, 40/94 – odl. US, 117/00 – odl. US, 67/01, 83/01 – OZ, 73/04 – ZN-C, 31/13 – odl. USin 63/16.

6 „Службени лист САП Косова“, бр. 43. Од 31. децембра 1974.

7 „Службени лист ФНРЈ“, бр. 20/1955.

стр. 17). Тако је различитим законима о наслеђивању република и покрајина различито било регулисано питање појављивања ванбрачних партнера као законских наследника. Уставом СР Србије из 1974. године било је предвиђено да се републичким законом о наслеђивању на читавој територији, укључујући и покрајине, јединствено уреде основи наследно-правних односа.

Основама наследноправних односа у смислу Закона о наслеђивању РС Србије из 1974. године⁸ сматрани су чланови закона којима је између осталог регулисани и круг законских и круг нужних наследника (Blagojević, 1988, стр. 28–33). Ово су одредбе које су важиле на читавој територији СР Србије, укључујући и две покрајине, док су остала питања из области наслеђивања покрајине могле да регулишу на исти или различит начин у односу на оно што је било предвиђено републичким Законом о наслеђивању.

У свом покрајинском Закону о наслеђивању⁹ САП Војводина преузела је решења из републичког Закона које представљају основе наследно-правних односа. Међутим, САП Косово није поступило на тај начин, односно Закон о наслеђивању САП Косова¹⁰ није преузео одредбе републичког Закона о наслеђивању које представљају основе наследно-правних односа. У том духу, иако републички Закон о наслеђивању у круг законских наследника не сврстава ванбрачне partnere, Закон о наслеђивању САП Косова¹¹ то чини. Међутим, да би ванбрачни партнери могли да постану законски наследници, морали су да буду испуњени одређени услови.

Ванбрачни партнер могао је бити законски наследник свог ванбрачног партнера под следећим условима: „1. да је ванбрачна заједница до часа смрти оставиоца трајала најмање 15 година, а ако је у овој заједници било деце, онда је довољно трајање од најмање 5 година (члан 20, став. 1). 2. Да се у тренутку смрти оставиоца ни један ни други партнер не налазе у браку са трећим лицем, односно да је оставилац који се налазио у браку са трећим лицем поднео тужбу за развод или поништење брака, а да се након његове смрти утврди да је тужба била основана. 3. Ванбрачни партнери нису узajамни нужни наследници (члан 20, став. 2)“ (Marković, 1981, стр. 151).

Закон о наслеђивању САП Косово признавао је законско наследно право ванбрачном партнеру, иако то није чинио ни ранији Савезни Закон о насле-

8 „Службени гласник СР Србије“, бр. 52/1974.

9 „Службени лист САП Војводине“, бр. 27. од 2. октобра 1979.

10 „Службени лист САП Косова“, бр. 43. од 31. децембра 1974.

11 Закон о наслеђивању Словеније из 1976. године признаје наследна права ванбрачним партнерима. За разлику од Закона о наслеђивању САП Косова, он не поставља временски оквир за стицање наследних права, већ поставља стандард да заједница траје дуже, да је постојала у моменту смрти између мушкарца и жене и да између њих нема разлога који би брак између њих чинило неважећим. Наведено према: С. Марковић, *Наследно право*, Београд, 1981. стр. 151.

ђивању из 1955. године, ни Закон о наслеђивању СР Србије из 1974. године. Оправдање за овакво законско регулисање наследних права ванбрачних партнера, тешко да се може пронаћи у либералним схватањима и прихватању ванбрачних заједница. Одговор се пре може пронаћи у покушају руралног албанског живља да под окриље закона подведе заједнице које су настајале на основу њихових обичаја. Након распада СФРЈ, у нашој земљи донет је нови Закон о наслеђивању¹², који јединствено регулише материју наследног права на читавој територији.

У Словенији се ванбрачни партнер појављује као законски наследник још од доношења Закона о наслеђивању из 1976. године, али су овим законом наследна права призната само партнерима из хетеросексуалних ванбрачних заједница. Дискриминација истополних ванбрачних заједница отклоњена је Законом о регистрацији истополне партнерске скупности¹³ из 2005. године. У члану 22. Закон о регистрацији истополне партнерске скупности, предвиђа могућност наслеђивања истополних партнера из истополних регистрованих заједница.¹⁴ До 2013. године као законски наследници из фактичких ванбрачних заједница могли су се појављивати само ванбрачни партнери различитог пола. Међутим, одлуком Уставног суда Словеније, ова законска одредба је проглашена неуставном. Наиме, оваквом одредбом су у погледу наслеђивања дискриминисани истополни ванбрачни партнери из фактичких заједница „и то искључиво по основу сексуалне оријентације“ (Видић Трнинић, 2014, стр. 409, 421). Почевши од 2013. године, ова права су призната и истополним партнерима чије заједнице нису регистроване (Видић Трнинић, 2014, стр. 409).

Холандија је доношењем Закона о регистрованом партнерству из 1998. године, признала законска наследна права ванбрачном партнеру (Видић Трнинић, 2014, стр. 409). У Холандији ванбрачна заједница представља основ позивања на наслеђивање, независно од тога да ли се ради о хетеросексуалној или истополној заједници.¹⁵ Међутим, да би ванбрачни партнери били законски наследници, ванбрачна заједница мора бити регистрована.¹⁶

¹² Закон о наслеђивању, *Сл. гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

¹³ *Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS)*, *Uradni list RS*, 65/2005, приступљено: 10. 11. 2019. године, доступно на: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/56999>.

¹⁴ Ако оставилац има децу, преживели партнер наслеђује са децом, заоставштину на једнаке делове. Овим законом је наследноправни положај партнера из истополне ванбрачне заједнице изједначен са положајем супружника.

¹⁵ Положај регистрованих партнера у погледу наслеђивања је изједначен са положајем супружника. Article 4:8 Equation of registered partnership with spouses, Book 4 Dutch Civil Code, Law of Succession, 1. 1. 2003. Приступљено: 9. 11. 2019, доступно на: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook044.htm>.

У праву Немачке, Законом о регистрованом животном партнерству из 2001. године, призната су законска наследна права истополним партнерима из регистрованих ванбрачних заједница.¹⁷ Међутим, у немачком праву ванбрачна заједница представља основ позивања на наслеђивање само ако се ради о истополној ванбрачној заједници. Поред тога, ова заједница мора бити регистрована пред одговарајућим надлежним државним органом.

Законом о наслеђивању из 2003. године, Хрватска је ванбрачним партнерима различитог пола, признала својство законског наследника: „На темељу закона оставитеља наслеђује и његов изванбрачни друг који је у праву наслеђивања изједначен с брачним. Изванбрачном заједницом у смислу овога Закона сматра се животна заједница неударене жене и неомеђеног мушкарца која је трајала дуље вријеме, а престала оставитељевом смрћу, под увјетом да су биле испуњене претпоставке које се траже за ваљаност брака“.¹⁸ Хрватска је отишла и корак даље, и Законом о животном партнерству особа истог пола¹⁹ из 2014. године признала својство законског наследника и истополним партнерима из регистрованих ванбрачних заједница али и истополним партнерима из фактичких ванбрачних заједница. Закон о животном партнерству особа истог пола разликује животно партнерство од неформалног животног партнерства. „Животно партнерство је заједница обитељског живота двију особа истог пола склопљена пред надлежним тијелом у складу с одредбама овога Закона“.²⁰ „Неформално животно партнерство је заједница обитељског живота двију особа истог пола, које нису склопиле животно партнерство пред надлежним тијелом, ако заједница

16 „A person may, at the same time, only be united in a registered partnership with one other person, either of the same or of another gender. 2. Persons who enter into a registered partnership may at the same time not already be married to someone. 3. The registration of a registered partnership takes place by means of a certificate of registration of partnership drawn up by a Registrar of Civil Status“. Article 1:80a Requirements for a registered partnership, Book 1 Dutch Civil Code. Law of Persons and Family Law, 1. 1. 1970. Приступљено: 10. 11. 2019, доступно на: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm>.

17 У члану 10 Закона о регистрованом животном партнерству, регулисан је наследноправни положај партнера из регистроване истополне заједнице. Партнер из истополне заједнице, има исти положај као супружник у погледу наслеђивања. Наиме, као наследник првог наследног реда наслеђује $\frac{1}{4}$ заоставштине, а $\frac{3}{4}$ деле деца оставиоца. У другом законском наследном реду партнеру из истополне заједнице припада $\frac{1}{2}$ заоставштине, док преосталу заоставштину деле родитељи оставиоца, односно њихово потомство. У трећем законском наследном реду партнер из истополне заједнице наслеђује са дедама и бабама оставиоца, и добија $\frac{1}{2}$ заоставштине, док потомке деда и баба искључује из наслеђа. Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft, приступљено: 15. 11. 2019. године, доступно на: <http://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/>

18 Чланак 8, Закона о наслеђивању, NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

19 Закон о животном партнерству особа истог пола, NN 92/14, 98/19.

20 Чланак 2, Закона о животном партнерству особа истог пола, NN 92/14, 98/19.

траје најмање три године и од почетка је удовољавала претпоставкама прописаним за ваљаност животног партнерства“.²¹

Аустријско право од 2010. године, спада у ред оних права у којима својство законских наследника имају и истополни партнери из регистрованих ванбрачних заједница (Видић Трнинић, 2014, стр. 411). Ванбрачна заједница представља основ позивања на наслеђивање само ако се ради о истополној ванбрачној заједници. Да би ванбрачна заједница представљала основ позивања на наслеђивање, мора бити регистрована пред надлежним органом.²²

Законом о наслеђивању Црне Горе, ванбрачном партнеру из хетеросексуалне ванбрачне заједнице, признаје својство законског наследника: „[...] На основу закона оставиоца наслеђује и његов ванбрачни супружник који је у праву наслеђивања изједначен с брачним. Ванбрачном заједницом, у смислу овог закона, сматра се животна заједница жене и мушкарца која је трајала дуже времена и у којој није било сметњи за закључење пуноважног брака, а која је престала смрћу оставиоца“.²³

У праву Македоније, сходно Закону о наслеђивању ванбрачни партнери у погледу наслеђивања имају једнак третман као супружници, ако су испуњени одређени услови: „ако је ванбрачна заједница до момента смрти оставиоца трајала најмање 10 година; ако су у ванбрачној заједници рођена деца а ванбрачна заједница је трајала најмање 5 година; ако у тренутку смрти оставиоца, ниједан од лица која су живела заједно нису легално у браку са неким трећем лицем, или ако је оставилац био легално у браку са неким трећем лицем, али је поднео захтев за развод или поништење брака, и после његове смрти утврдило се да је тужба имала правни основ“ (Randelović i Šolaja, 2019, стр. 222).

Закон о наслеђивању БиХ из 2014. године сврстава ванбрачног партнера у круг законских наследника. „На основу закона оставитеља наслеђује и његов ванбрачни партнер који је у праву наслеђивања изједначен с брачним. Ванбрачном заједницом у смислу овог закона сматра се заједница живота жене и мушкарца у складу с одредбама закона који уређује породичне односе, а која је престала оставитељевом смрћу“.²⁴ Закон о наслеђивању Републике Српске пак не сврстава ванбрачног партнера у круг законских наследника: „Ако овим законом није другачије одређено, на основу закона, умрлог наслеђују: сви његови потомци, његов супружник, његови родитељи, њего-

21 Članak 3, Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, 98/19.

22 У првом законском наследном реду супружник односно истополни ванбрачни партнер, има неповољнији положај у односу на потомке и његов наследни део износи 1/3 заоставштине.

23 Član 9, stav 2. Zakona o nasljeđivanju, Sl. list CG, br. 74/2008 i 75/2017 – odluka US.

24 Član 9, Zakona o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 80/14 od 1. 10. 2014.

ва браћа и сестре и њихови потомци, његови дједови и бабе и њихови потомци и његови остали преци“.²⁵

Уставом Републике Србије је прокламовано изједначавање брака и ванбрачне заједнице. „Ванбрачна заједница се изједначава са браком, у складу са законом“,²⁶ ипак законски текстови нису у складу са оваквом уставном одредбом. Ванбрачни партнери дискриминисани су у области наслеђивања, могућности стицања породичне пензије. У нашем праву ванбрачна заједница дефинисана је као трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи.²⁷ Сходно Породичном закону само се оваквој заједници могу признати правна дејства. Из дефиниције ванбрачне заједнице виде се основни услови које једна заједница мора да испуњава да би се сходно закону сматрала ванбрачном заједницом. Први услов је да заједница живота мора бити трајнија. Када постоји трајнија заједница живота фактичко је питање које се утврђује према околностима конкретнoг случаја. У појединим правима се поставља одређени временски оквир за трајање ванбрачне заједнице. Други услов се односи на то да се у нашем праву признају правна дејства само хетеросексуалним заједницама, заједницама жене и мушкарца. Трећи услов се односи на непостојање брачних сметњи између ванбрачних партнера.²⁸

Ванбрачним партнерима из законске ванбрачне заједнице се признаје право на издржавање баш као и брачним. Имовина коју су ванбрачни партнери стекли радом у току трајања ванбрачне заједнице представља њихову заједничку имовину. Ванбрачни партнери имају иста права као и супружници у погледу усвојења, и зачећа уз биомедицинску помоћ (Цвејић Јанчић, 2009, стр. 210–212). Ванбрачни партнери у српском праву могу „све“, све док не умре један од њих.

Брак и ванбрачна заједница представљају основ за заснивање породице и породично законодавство им предвиђа једнак значај. Међутим, наследно законодавство не придаје једнак значај браку и ванбрачној заједници, док је брак сходно Закону о наслеђивању основ за законско наслеђивање, ванбрачна заједница то није. Иако су се у породичном законодавству, па и у друштву, десиле промене у погледу схватања и признавања ванбрачних заједница, у погледу наслеђивања то није случај. У круг законских наследника

25 Član 8, Zakona o nasljeđivanju, *Sl. glasnik RS*, br. 1/2009, 55/2009 – ispr., 91/2016, 28/2019 – odluka US i 82/2019.

26 Чл. 62. Устава, *Сл. гласник РС* бр. 98/2006.

27 Чл. 4. ПЗ, „Ванбрачна заједница је трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи (ванбрачни партнери). Ванбрачни партнери имају права и дужности супружника под условима одређеним овим законом.“

28 Брачне сметње су брачност, неспособност за расуђивање, одређени степени крвног, адоптивног и тазбинског сродства, малолетство, недостаци воље, старатељство.

спадају оставиоцеви, потомци, његови усвојеници и њихови потомци, његов брачни друг, његови родитељи, његови усвојиоци, његова браћа и сестре и њихови потомци, његови дедови и бабе и њихови потомци и његови остали преци“,²⁹ међу којима нема ванбрачних партнера.

ВАНБРАЧНИ ПАРТНЕРИ КАО ЗАКОНСКИ НАСЛЕДНИЦИ

У законодавствима која су блиска нашем, како просторно тако и правно, ванбрачним партнерима су призната законска наследна права. Међутим, не постоји јединствен модел њиховог правног регулисања. Признавање правних дејстава ванбрачним заједницама подразумева удаљавање од традиције и схватања оваквих заједница као неморалних. Нека друштва су традиционалнија, а нека пак отворенија за промене. Из тога произлази различито третирање ванбрачних заједница.

Кроз представљени упоредни приказ види се позитиван тренд признавања наследних права ванбрачним партнерима. Ванбрачна заједница је неформална брачна заједница, у којој се остварују сви они односи који се остварују и у браку. Данас у ванбрачне заједнице најчешће ступају млади, образовани чланови друштва, који сматрају да њихови партнерски или лични односи не треба да зависе од одлуке неког државног органа већ од њих самих. Међутим, оно што је приметно јесте различито регулисање ванбрачних заједница из којих се партнерима признаје право наслеђивања. У већини посматраних законодавстава, попут Словеније, Хрватске, Црне Горе, ванбрачна заједница мора да испуњава одређене услове да би представљала основ позивања на наслеђивање. Наиме, ванбрачни партнер постаје законски наследник само уколико је ванбрачна заједница дуже трајала. Дуже трајање ванбрачне заједнице је правни стандард који дозвољава судији да с обзиром на околности конкретног случаја процени да ли би ванбрачни партнер требало да се јави као законски наследник. Први услов који ванбрачна заједница треба да испуни јесте трајност, односно намера и свест о трајном заједничком животу. Међутим, појам трајности ни у једном од побројаних система није довољно прецизиран, нити су дати елементи на основу којих се тражена трајност може утврдити.

Првобитно су законска наследна права, у већини правних система који су их предвиђали, била призната само партнерима из хетеросексуалних ванбрачних заједница. Међутим, променама друштвене свести поводом нових облика породичног живота, и истополним партнерима је признато право међусобног законског наслеђивања. Словеначко друштво је у односу на европска традиционална друштва, врло рано прихватило и нове облике

²⁹ Чл. 8. Закон о наслеђивању, *Сл. гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

партнерских односа, што је утицало и на наслеђивање. Тако је Законом о регистрацији истополних партнерских заједница³⁰, законско наслеђивање предвиђено и за partnere из истополних регистрованих заједница. Регистрацијом истополних заједница отклања се основни „недостатак“ и једина „замерка“ ванбрачним заједницама, а то је одсуство формалног акта приликом њиховог заснивања. Партнери из фактичких истополних партнерских заједница постају законски наследници под истим условима, под којима ово својство стичу и партнери из хетеросексуалних фактичких заједница. Заједница између два лица истог пола која је трајала дужи време, представља основ позивања на наслеђивање. Наследноправни положај ванбрачних партнера је у потпуности изједначен са положајем супружника. У појединим правима, попут Немачке и Аустрије, као законски наследници се појављују само партнери из истополних регистрованих заједница. Ванбрачни партнер из истополне регистроване заједнице има истоветан положај положају супружника. Са друге стране, фактичке ванбрачне заједнице, без обзира на то да ли је реч о хетеросексуалним или истополним заједницама не представљају основ позивања на наслеђивање.

Поред тога што се у појединим правним системима прави разлика између хетеросексуалних и истополних заједница у погледу наслеђивања, у појединим правним системима предвиђају се и различити услови које ванбрачне заједнице треба да испуне да би представљале основ позивања на наслеђивање. Закон о животном партнерству особа истог пола Хрватске³¹, предвиђа да ванбрачни партнери из неформалних заједница постају законски наследници под условом да је њихова заједница трајала најмање три године. На сличан начин поступљено је и у САП Косова, где је такође постављен временски оквир трајања ванбрачне заједнице, од ког је зависило стицање законских наследних права. Временски оквир трајања ванбрачне заједнице, као услов за стицање наследноправних овлашћења постављен је и у праву Македоније. Постављањем временског оквира ванбрачним заједницама дошло би до занемаривања онога што је сама суштина ванбрачне заједнице, а то је намера ванбрачних партнера да остваре заједницу живота. Да ли заиста интензитет међусобне повезаности, привржености и намере за заједничким животом можемо везати за тачан временски оквир?

Свакако у српском праву треба прихватити позитивна решења у погледу сврставања ванбрачних партнера у круг законских наследника. Међутим, у његовом регулисању се не би требало ићи у крајност, односно постављати егзактна мерила за субјективне елементе који се на тај начин не могу про-

30 Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS), *Uradni list RS*, 65/2005, приступљено: 10. 11. 2019. године, доступно на: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/56999>.

31 Članak 3, Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, 98/19.

цењивати, али ни не давањем јасних мерила за утврђивање постојања ванбрачних заједница. Решење лежи у проналаску равнотеже између принципа правне сигурности и принципа правичности. Признавање наследних права ванбрачним партнерима не би требало да буде императивно, већ диспозитивно, на начин што ће суд бити овлашћен да с обзиром на околности случаја процењује да ли се одређени ванбрачни партнер може појавити као наследник на заоставштини свог партнера. Притом, суд мора да се води субјективним мерилима, односно да процени да ли је у питању заједница живота која представља пандан браку. У процењивању субјективних елемената, суду ће свакако бити од помоћи одговарајући стручњаци из области социологије и психологије. Поред субјективних критеријума, суду могу помоћи и неки објективни, нпр. заједничка деца, постојање заједничке имовине. Само ванбрачна заједница која је дуже трајала треба бити основ позивања на наслеђивање. Код процењивања „трајности“ ванбрачне заједнице, дужина трајања није пресудни елемент, већ је важнија „воља и намера партнера да заснују заједницу живота чије трајање није привремено нити ограничено. Од суштинске важности је свест, односно воља ванбрачних партнера“ (Randelović i Šolaja, 2019, стр. 218).

ЗАКЉУЧАК

Друштвени односи су у сталном кретању и развоју. Друштвена схватања се мењају и дају простора новим појавама. Ванбрачне заједнице нису нова појава, али је њихов све већи број довео до потребе њиховог правног регулисања. Заједница у којој се остварује заједница живота, као и браку, мора бити препозната и призната и у законодавству. Највећи број правних система је начинило корак унапред, одбацило традиционална схватања и признало правна дејства ванбрачним заједницама. Као позитивни примери нама сродних, али и просторно блиских правних система у којима су ванбрачним партнерима призната законска наследна права треба навести право Словеније, Хрватске, Немачке, Црне Горе, Аустрије. Кроз упоредно-правну анализу наведених правних система могли смо да уочимо позитивна решења. Партнер из заједнице у којој између партнера постоји заједница живота која представља свеукупност различитих односа мора ући у круг законских наследника. Нарочито имајући у виду да се у готово свим правним системима ванбрачним партнерима за живота обезбеђује једнак третман као супружницима – они стичу заједничку имовину, имају право на законско издржавање баш као и супружници. Зашто онда ванбрачним партнерима не признати одређена права и након смрти једног од њих? Одсуство „папира“ не чини ову заједницу мање вредном, заједницом у којој нема међусобне подршке, љубави, привржености. Оно што остаје као кри-

тика правним системима који признају законско наслеђивање ванбрачних партнера јесте њихово различито регулисање. Само у појединим правним системима, попут Словеније и Хрватске, ванбрачни партнери улазе у круг законских наследника без обзира да ли је реч о хетеросексуалним или истополним ванбрачним заједницама. Са друге стране су они правни системи који праве разлику између хетеросексуалних и истополних ванбрачних заједница. У праву Немачке и Аустрије законски наследник може бити само партнер из истополне заједнице регистроване пред надлежним органом. Партнери из фактичких ванбрачних заједница у овим правима не улазе у круг законских наследника. У овим правним системима као основ позивања на наслеђивање појављују се само регистроване ванбрачне заједнице. Чином регистрације отклања се основна замерка односно недостатак ванбрачних заједница, а то је одсуство формалног акта приликом њиховог заснивања. Међутим, на овај начин се отклања основни елемент ванбрачне заједнице, а то је њена неформалност. Неформалним ванбрачним заједницама, било да је реч о хетеросексуалним или истополним заједницама, не признају се законска наследна права.

На потпуно другом крају лествице налази се српско наследоправно законодавство које у потпуности игнорише постојање ванбрачних партнера, односно оваквих заједница. Уставом Републике Србије, али и Породичним законом, ванбрачна заједница изједначена је са брачном. Међутим, овакав знак једнакости није повучен у погледу наслеђивања. Српско законодавство требало би да искористи позитивне примере из упоредног законодавства и у круг законских наследника уврсти и ванбрачне partnere. Како је закон одраз друштвених прилика, тако треба прихватити промењену свест о ванбрачним заједницама и признати им наследноправна дејства. Међутим, пуко преузимање решења из других правних система не би водило позитивном исходу. Наиме, савремено српско друштво, иако модернизовано, и даље чврсто штити заједницу једног мушкарца и једне жене као једини прихватљиви облик партнерске заједнице. Прихватање позитивних решења из упоредног законодавства, поред усвајања специфичности домаћег правног система мора да садржи и дозу критичности јер у готово свим решењима има недостатака. Трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи, из Породичног закона, требало би да представља заједницу из које се партнери могу међусобно наслеђивати. Међутим, законодавство мора дати прецизнија мерила која ће судији олакшати утврђивање испуњености услова трајности ванбрачне заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

Blagojević, T. B. (1988). *Nasledno pravo u Jugoslaviji – Prava republika i pokrajina*. Beograd: Savremena administracija.

- Видић Трнинић, Ј. (2014). Ванбрачни партнер као законски наследник у савременим правима Европе. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 68 (LIII), 407–424.
- Јањић-Комар, М., Кораћ, Р., Поњавић, З. (1999). *Породично право*. Београд.
- Marković, S. (1981). *Nasledno право*. Београд: Službeni list SFRJ.
- Младеновић, М. (1995). *Породично право у СР Југославији*. Београд: Завет.
- Randelović, D. i Šolaja, I. (2019). Vanbračne zajednice u propisima država bivše SFRJ. *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka u Banja Luci*, 9 (9), 215–225.
- Цвејић Јанчић, О. (2009). *Породично право*. Нови Сад: Правни факултет.
- Устав, *Сл. гласник РС*, бр. 98 (2006).
- Савезни Закон о наслеђивању, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 20 (1955).
- Закон о наслеђивању, *Службени гласник СР Србије*, бр. 52 (1974).
- Породични закон, *Сл. гласник РС*, бр. 18 (2005), 72 (2011) – др. закон и 6 (2015).
- Закон о наслеђивању, *Сл. гласник РС*, бр. 46 (1995), 101 (2003) – одлука УСРС и 6 (2015).
- Закон о наслеђивању, *Службени лист САП Војводине*, бр. 27(1979).
- Закон о наслеђивању, *Службени лист САП Косова*, бр. 43(1974).
- Zakon o nasljeđivanju, *NN*, 48 (2003), 163 (2003), 35 (2005), 127 (2013), 33 (2015), 14 (2019).
- Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, *NN*, 92 (2014), 98 (2019).
- Zakon o nasljeđivanju, *Sl. list CG*, br. 74 (2008) i 75 (2017) – odluka US.
- Zakon o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine. *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj 80 (2014).
- Zakona o nasljeđivanju, *Sl. glasnik RS*, br. 1 (2009), 55 (2009) – ispr., 91 (2016), 28 (2019) – odluka US i 82 (2019).
- Zakon o dedovanju, *Uradni list SRS*, št. 15 (1976), 23 (1978), *Uradni list RS*, št. 13 (1994) – ZN, 40 (1994) – odl. US, 117 (2000) – odl. US, 67 (2001), 83 (2001) – OZ, 73 (2004) – ZN-C, 31 (2013) – odl. USin 63 (2016).
- Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS), *Uradni list RS*, 65 (2005), приступљено 10. 11. 2019. године, доступно на <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/56999>
- Dutch Civil Code, Law of Succession, Book 4 (2003), приступљено 9. 11. 2019, доступно на <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook044.htm>.
- Book 1 Dutch Civil Code. Law of Persons and Family Law, Book 1 (1970), приступљено 10. 10. 2019, доступно на <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm>.
- Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft, приступљено: 15. 11. 2019. године, доступно на: <http://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/>.

BRANKO A. MILETIĆ

JOVANA M. MILOVIĆ

UNIVERSITY IN PRIŠTINA, KOSOVSKA MITROVICA

FACULTY OF LAW

EXTRAMARITAL PARTNERS AS LEGAL INHERITORS IN COMPARATIVE LEGISLATION
WITH SPECIFIC LEGISLATION ON THE RIGHTS OF THE FORMER SFRY

Summary

Nonmarital cohabitation is an informal community of life between one man and one woman, in which all usual marital relationships are established. The only difference between marriage and nonmarital cohabitation is the absence of a formal act of its establishment. However, in some legislations, including Serbian, extramarital partners do not appear as legal successors.

The authors attempted to point to the positive solutions through comparative presentation of regulation of hereditary rights of extramarital partners. Positive solutions should also be implemented in Serbian legislation, thus eliminating discrimination against such communities in terms of inheritance. Modern society is free from prejudices, borders, and outdated understandings of extramarital communities, therefore, such changes need to be accompanied by legislation.

Keywords: extramarital partners; nonmarital cohabitation; marriage; inheritance.

